

Hoe de hofstede Thorn aan haar naam kwam

Van het Oostzeegebied via Amsterdam naar 19de-eeuws Velsen

Auteur Gerard Telkamp

Inleiding

Wie zich een beetje serieus met de geschiedenis van Santpoort en de gemeente Velsen bezighoudt en met de vele landhuizen, buitenplaatsen en landgoederen, komt vroeg of laat de voormalige *Hofstede Thorn* tegen, gelegen ten noordoosten van het oude dorp Santpoort en ten zuidoosten van Driehuis. Hofstede Thorn was de nieuwe benaming van wat eerst het *Huis Den, Ter of Ten Bil(d)t* heette (de schrijfwijze varieert).

Afb.0 Bron: P.J. Lutgers, *Gezichten in de omstreken van Haarlem*”, opnieuw uitgegeven in 1979 bij uitgeverij Westers Utrecht Canaletto Alphen aan den Rijn, 1979.

De naam Thorn intrigeerde de auteur van dit artikel bovenmate. Zouden het huis en landgoed vernoemd zijn naar ‘het witte stadje’ Thorn in Limburg? Of was de naam ontleend aan het Engelse woord voor (duin)doorn? Er waren immers voor de aanleg van het Noordzeekanaal nogal wat Britse ingenieurs overgekomen, van wie sommigen in Kennemerland bleven plakken. En dan is er ook nog een familienaam Thorn, soms in samenstellingen zoals van de schilder, ontwerper en glaskunstenaar Johan Thorn Prikker. Of was de naam in de negentiende eeuw een nostalgische verwijzing naar de toen Duitse of, staatkundig juist gezegd, Pruisische stad Thorn, *Toruń* in het huidige Polen?

Afb.1 Situatieschets Huis ten Bildt van J. Morren 1983.

Een, achteraf al te oppervlakkig, onderzoek op internet en diverse krantensites leek uitkomst te bieden. Behalve allerlei belangwekkende veilingberichten over de aanstaande verkoop van boerenhofstede en buitenplaats Thorn leverde de zoektocht ook een artikel op in de *Haarlemsche Courant* en in de *IJmuider Courant* van 13 november 1944, een aflevering in de reeks: ‘Een en ander over fraaie buitenplaatsen’. De anonieme auteur beweerde dat “het Huis ter Bildt weliswaar was verdwenen, maar dat het zich in de herinnering uitstrekt aan weerszijden van de Rijks(straat)weg die zich vanuit Velsen tot in Santpoort voortzet. De families die het landgoed bewoonden heetten Van Heeckeren, Watson en Bebner. De heer Bebner was een Duitscher die het gewenscht achtte de naam van de buitenplaats in ‘Thorn’ te veranderen; dit geschiedde om-

streeks het jaar 1875". Twee kardinale fouten in één zin, zo bleek later. Niet alleen zette de naam Bebner mij op een geheel verkeerd en doodlopend spoor, al bleek wel een Duitser de naamgever te zijn, maar het genoemde jaar van vernoeming was niet minder dan 22 jaar later dan het werkelijk jaar van naamsverandering. Kortom, een kwestie van klok en klepel.

Nu gaat er niets boven gedegen archiefonderzoek. Gelukkig dus dat een min of meer toevallige ontmoeting plaatsvond met de degelijke Kennemer streekhistoricus Jan Morren. Hij bleek vijftien jaar geleden al een lijvig document vervaardigd te hebben dat uitvoerig ingaat op de eigendoms- en bezitsgeschiedenis van de buitenplaats en hofstede Ten Bilt/Huis Thorn. Ik mocht hiervan gebruik maken en leerde uit zijn reconstructie van de reeks van eigenaren en bezitters dat de hofstede en het aan de overzijde van de Rijksweg gelegen overbos in 1853, resp. 1854 in eigendom waren verworven door Johanna Catharina Hoyack. De nieuwe eigenares was getrouwd met de Amsterdamse koopman Fried(e)rich Wilhelm Hepner. Het echtpaar veranderde de naam van de hofstede in Thorn. En het complex Thorn bleef in bezit van mevrouw Hepner-Hoyack tot 1871. Ziedaar. Jan Morren speculeerde trouwens ook over de herkomst van de naam. Hij dacht aan het Limburgse stadje of aan een verdwenen dorpje in West-Duitsland. Ik heb geprobeerd het raadsel van de naamgeving op te lossen als lange voetnoot bij het hoofdstuk over Huis ten Bilt in Morrens boek over Velsense buitenplaatsen. Een tipje van de sluier: de nieuwe naam van de buitenplaats was verbonden met een huwelijk tussen twee leden van families die deel uitmaakten van de Duitstalige handelselite van Amsterdam.

Herkomst van de familie Hepner

Welnu, al gauw bleek dat Wilhelm Hepner, zoals hij zich in de wandeling noemde, geboren en getogen was in de stad *Thorn* in toenmalig West-Pruisen, vandaag de dag *Toruń*, in het midden van het noordwesten van Polen. In de zeventiende eeuw was de evangelisch-lutherse Simon Hepner met zijn gezin uit de

omgeving van het Oostenrijkse Salzburg naar de godsdienstig tolerante Poolse adelsrepubliek gevlucht. In 1690 vestigde hij zich in de welvarende handelsstad Thorn, een oude Hanzestad gelegen aan de rivier de Weichsel, nu de Wisła, die diagonaal door Polen stroomt van Kraków naar Gdańsk. Bij de tweede Poolse deling in 1793 werd Thorn bij Pruisen ingelijfd. Aanvankelijk hield de familie zich bezig met de zadelmakerij, maar al spoedig specialiseerde men zich in de korenhandel, met contacten met Danzig, Amsterdam, Londen en St Petersburg.

Afb. 2 Graanpakhuis in Toruń uit de tijd van de Hanze. Foto Adinda Slingerland-Telkamp, oktober 2006

De familie nam ook door huwelijken een steeds vooraanstaander plaats in onder het grotendeels Duitstalige stadspatriciaat van Thorn. Men leverde zelfs een burgemeester (voorzitter van de stadsraad), Jakob Abraham Hepner, in de jaren 1809-1815, ten tijde van het onder Franse protectie staande hertogdom Warschau.

Na de desastreuze Franse tijd begon een deel van de familie uit te zwermen naar de nabije Oostzeekust en stichtte een filiaal van de handelsfirma in Dantzig, waar een van de Hepners pastor van de evangelisch-lutherse kerk werd. Deze tak verwierf in de regio ook landgoederen (o.a. Jankowo). Mede dankzij het familienetwerk kon de op 1 november 1813 in Thorn geboren Friedrich Wilhelm zich in de jaren dertig van de 19de eeuw in de handelsstad Amsterdam vestigen, waar hij emplooi vond bij de handelsfirma L. Hoyack & co.

De firma Hoyack

Toen Hepner naar Holland kwam, bestond de firma Hoyack nog maar een kwart eeuw, maar haar handelsaffaires hadden een grote vlucht genomen. Haar stichter Godfried Ludwig Hoyack werd 25 augustus 1776 geboren in Riga, de hoofdstad van het onder Russische heerschappij staande Letland, een oude Hanze-stad met vanouds een grote Duitstalige handelselite, waarvan Ludwigs familie deel uitmaakte. Na de ontberingen van de Napoleontische tijd zag de veertigjarige koopman Ludwig kansen in Amsterdam, waar de handel eveneens herleefde. Op 1 juli 1817 richtte hij met een mededeling in de Duitse taal het Handeshuis Ludwig Hoyack & Co op. Op 17 november 1818 huwde de 'Amsterdammer Kaufmann' Ludwig Hoyack in Riga de weduwe Johanna Grave. Hij huurde een huis met pak-kelder in de Romijnsarmsteeg op de hoek van het Singel. Van daaruit kwam Hoyacks Oostzeehandel in granen en andere landbouwproducten tot grote bloei. Omstreeks 1832-34 verhuisden het gezin Hoyack en de firma naar een kolossaal pand op de Keizersgracht.

Het gezin Hoyack

Als eerste kind en de enige dochter van het echtpaar Hoyack-Grave werd Johanna Catharina geboren op 13 juni 1821. Getuigen op verzoek van de vader-aangever waren twee kooplieden. In 1823, 1825 en 1826 volgden drie zoons, respectievelijk Ludwig Johann August, Carl Wilhelm en Ernst Friederich. De oudste zoon volgde al vóór het overlijden in 1853 van Hoyack senior zijn vader op als hoofd en vennoot van de firma. Bij zijn overlijden in 1891 was hij consul van het Duitse rijk en Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw. Carl Wilhelm vertrok in 1851 naar Rotterdam, waar hij een bloeiende Rotterdamse vestiging van de firma Hoyack stichtte. Hij overleed vroeg, in 1873. Ten slotte was er de benjamin Ernst Friedrich, die medicijnen studeerde en de allereerste gespecialiseerde oogarts van Nederland werd. Hij overleed al op 41-jarige leeftijd in 1868, betreurd in een in memoriam in het *Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde*, waarvan hij medeoprichter

was geweest. De moeder van het zo succesvolle gezin, Johanna Grave, was in 1839 op 56-jarige leeftijd in het huis aan de Keizersgracht overleden.

Afb. 3 Keizersgracht 71 Bron: Beeldbank stadsarchief Amsterdam/OSIM 00002004240

Friedrich Wilhelm Hepner

F.W. Hepner, kortweg W. Hepner, werkte zich in de jaren dertig waarschijnlijk al snel op bij de firma Hoyack. In ieder geval wist hij de dochter van het hoofd van de firma aan de haak te slaan. Medeoorzaak, of juist natuurlijk gevolg van deze verbintenis, was dat de nog jonge Hepner het tot firmant van Hoyack & Co schopte. Hoe het ook zij, de dan 26-jarige in Thorn geboren koopman Friedrich Wilhelm (zoon van de koopman Simon Jacob Hepner en van Charlotte Renate Ciratzka) huwt op 18 juni 1840 de 19-jarige in Amsterdam geboren Johanna Catharina. Getuigen waren collega's van de bruidegom en/of van de vader van de bruid Willem van Kempen (58 jaar), Fredrik Wilhelm Schmale (58), Fredrik Wilhelm Karthaus (51), allen kooplieden, en Johan Nicolaas Oldenboom (49), commissionair. Bij zijn huwelijk was Hepner nog Duitser. In 1851 liet hij zich naturaliseren. Daarmee leek hij geheel ingeburgerd en zijn kinderen verwierven automatisch het Nederlandschap.

Hepner en Schliemann

Het vermelden waard is dat Hepner een rol speelde in de vormende jaren van de beroemde Duitse Troje-ontdekker Heinrich Schliemann. Het vrachtschip waarmee deze 19-jarige boek-

houder op weg was naar Zuid-Amerika, strandde in december 1841 bij Texel. Hij belandde in Amsterdam, waar hij na enige hulp van de consul van Pruisen in aanraking kwam met Friedrich Wilhelm Hepner, die hem een winterjas gaf en hem een tijdelijk baantje bezorgde bij de firma Hoyack. Ook mocht hij twee keer per week een warme maaltijd genieten in het jonge gezin Hepner-Hoyack. Deze steun hielp Schliemann integreren in de Amsterdamse handelswereld. Tot Hepners overlijden in 1869 bleven ze contacten onderhouden.

F.W. Hepners verdere levensloop

In de loop van Hepners carrière zal hij zich niet koopman, maar commissionair (in granen) gaan noemen, een specificatie van zijn rol als makelaar in goederen die ook wat chiquer klonk. Chique woonde het echtpaar Hepner-Hoyack zeker, op dezelfde gracht als de familie en firma Hoyack. Het adres was Keizersgracht 372, buurt SS, buurtnummer 336, de bewoners evangelisch-luthers. Met Velsen ontstond niet alleen een band door het echtelijk bezit van Thorn als tweede woning, ook werd F.W. Hepner in 1865 met de toekomst van Velsen verbonden toen hij in 1865 tot lid van de Raad van Commissarissen van de Amsterdamsche Kanaalmaatschappij werd gekozen. Zakelijke en maatschappelijke connecties met het Hollandse en het Duitse achterland werden gecultiveerd. De kroon op het werk volgde in Hepners 53ste levensjaar. Op 15 mei 1865 plaatste het dagblad *De Tijd* een mededeling dat Zijne Majesteit [koning Willem III] W. Hepner heeft erkend als 'consul van Pruisen' te Amsterdam. Contacten met de familie en de geboortestad Thorn bleven bestaan. Zo droeg Hepner 50 thaler (Pruisische daalders) bij aan het in 1853 in Thorn onthulde standbeeld voor de daar geboren sterrenkundige Copernicus.

Afb. 4 Standbeeld van de Thorner astronoom Nicolaus Copernicus, onthuld in 1853, het jaar dat in Velsen Ten Bildt werd hernoemd in

Thorn. Op de achtergrond het stadhuis (Ratusz van Toruń). Foto Adinda Slingerland-Telkamp, oktober 2006.

Het *Algemeen Handelsblad* meldt op 8 juli 1869 het overlijden van Simon Hepner. Hij werd 91 jaar oud.

onze geliefde Vader en Behuwdvader, de Wel-Edele Heer
SIMON JACOB HEPNER, in den ouderdom van ruim
91 jaren.
AMSTERDAM,
6 Julij 1869.
W. HEPNER.
J. C. HEPNER,
geb. HOYACK.

Afb. 5 Bron: krantenknipsels CBG

Zo'n hoge leeftijd was de geëmigreerde zoon echter niet beschoren. Nog geen half jaar later bevatte *Algemeen Handelsblad* van 7 november 1869 een rouwadvertentie met het bericht van zijn overlijden.

* * Heden overleed, tot diepe droefheid van mij, mijne kinderen en behuudzoon, mijn beminde echtgenoot, de Wel Edel Gestreng Heer FRIEDR. WILH. HEPNER, Consul-Generaal van den Noord-Duitschen Bond.
AMSTERDAM, J. C. HEPNER,
3 November 1869. geb. HOYACK.

Afb. 6 Bron krantenknipsels CBG

Dezelfde krant spreekt twee dagen later van een aandoenlijke plechtigheid, waarbij op de Westerbegraafplaats leden der Duitse Club het stoffelijk overschot van Friedrich Wilhelm Hepner grafwaarts dragen. Dr. W.F. Loman spreekt namens de evangelisch-luthersche Kerkeraad en de heren Schaezler, Mohr, Laurillard en Lentz uit naam van de talrijke bij de plechtigheid aanwezige vrienden. Laurillard was de bekende dominee en letterkundige Eliza Laurillard, die de familie Hepner had leren kennen toen hij predikant te Santpoort was in de jaren 1854-1857 en wiens maatschappelijke betrokkenheid werd geroemd. De stamvader van de Hepners in Nederland had dus amper de leeftijd van 56 jaar bereikt. Weduwe Johanna Catharina Hoyack zal hem in Amsterdam nog ruim dertien jaar overleven. Op 30 augustus 1883 overlijdt zij op 62-jarige leeftijd in Arnhem.

Overleden te Arnhem, in den
ouderdom van 62 jaren, Mevrouw
de Wed. F. W. HEPNER, geboren
HOYACK.
Amsterdam, 30 Aug. 1883.

Afb. 7 Bron krantenknipsels CBG

Het gezin Hepner

Het huwelijk van de Thorner koopman Hepner en zijn echtgenote de koopmansdochter Johanna Catharina Hoyack was buitengewoon vruchtbaar. Het paar werd gezegend met elf kinderen, te weten acht dochters en drie zonen.

Het vierde kind, dochter Emilie huwde op 22 september 1870 op 23-jarige leeftijd te Velsen met de 27-jarige Jacob Anton Tours, die sinds 1868 predikant te Santpoort was. In de Santpoortse pastorie kregen zij drie kinderen.

Afb. 8 Jacob Anton Tours (1843-1918), in zijn werkkamer gefotografeerd door Jacob Olie, vóór 1905. Foto: Wikipedia

In 1874-1876 werd de standplaats Bergen op Zoom, daarna Deventer. Daar viel Jacob Anton van zijn geloof en vervolgens werd hij in Amsterdam gemeentelijk inspecteur van de bewaarscholen. Emilie ontviel hem in 1888.

Het lot van Thorn

Johanna Catharina Hoyack kocht de hofstede Ten Bilt/Thorn in 1853 toen zij kon beschikken over de erfenis van haar dat jaar overleden vader. Het gezin telde toen al acht kinderen. En een buitenverblijf hoorde nu eenmaal bij de status van rijke Amsterdamse koopmansfamilies. Trouwens, van de negen eigenaren van de hofstede Ten Bilt, sinds daar in 1780 het herenhuis was gebouwd, waren er vijf koopman of bankier in Amsterdam (en één graanhandelaar in Krommenie). In ieder geval bood de hofstede voldoende luxe: in 1849 was het landgoed nog te huur aangeboden als “*de alleraangenaamst gelegene buitenplaats Het*

Huis Den Bildt, aan den Straatweg tusschen Zandpoort en Velsen, met deszelfs logeabele Heeren-Huizinge, Koetshuis, Stalling voor 8 Paarden, Oranjehuis en uitgestrekte Moes- en Vruchten-Tuinen, benevens Goud-Visch-Vijver”. Johanna Catharina bracht met haar gezin een deel van het jaar in de nieuwverworven buitenplaats door, in het bijzonder natuurlijk de zomermaanden. Wellicht dat de kostwinner Friedrich Wilhelm soms heen en weer reisde, per trein vanuit Amsterdam en per rijtuig vanuit Haarlem (vanaf 1 mei 1867 was er ook een station in Velsen). Op gezette tijden liet het gezin zich in- en uitschrijven in het bevolkingsregister van de gemeente Velsen. Het huisnummer wordt daarin aangeduid als ‘huizing 191’. Misschien werden de bezoeken wat minder lang en minder frequent naarmate de oudste kinderen de puberteit bereikten en in Amsterdam bleven hangen.

Na het overlijden van Friedrich Wilhelm in november 1869 ontstond het gevoel afscheid te moeten nemen van de plaats waar zoveel herinneringen lagen. Op 28 september 1871 verkoopt de oudste zoon Simon Ludwig, als gemachtigde voor zijn moeder, de hofstede Thorn (een maand later ook huisraad en tuingereedschap). De nieuwe eigenaren doen al spoedig de hofstede van de hand, met herenhuis, tuinmanswoning, koetshuis, paardenstal, oranjerie, boomgaarden enz. plus het overbos met de jagerswoning. Een van de volgende eigenaren laat in 1876 het bijna een eeuw oude herenhuis, de kern van het landgoed, met tuinmanshuis slopen. In 1874 is nog geadverteerd met de aanprijzing ‘*in den besten staat van onderhoud*’ maar vermoedelijk wel te duur in onderhoud. Een *lieu de mémoire* van de familie Hepner verdwijnt.

Afb. 9 Aardbeienpluk op het 'Land van Thorn' te Santpoort. Dit land maakte deel uit van de overplaats van het Huis te Bilt. Personen v.l.n.r.: Mej. Molenkamp, Dhr. Peet, Dhr. Oudendijk, Mej. Oudendijk, Mej. Oudendijk, daarnaast Dhr. Maas, daarvoor Dhr. Oudendijk. Omstreeks 1950 heeft men op deze gronden de zgn. Indische Buurt gebouwd. Bron: Beeldbank NHA KNA001010894/Collectie gemeente Velsen

De door het echtpaar Hepner-Hoyack gegeven naam Thorn blijft voorlopig nog in gebruik voor de restanten van het steeds meer verkavelde landgoed, zoals de villa (het oude jagershuis in het overbos) en allerlei grondstukken, waarop bijvoorbeeld bloembollen- en aardbeienteelt plaatsvinden en een imkerij is gevestigd.

Men blijft nog lang spreken van de hofstede of het landgoed Thorn. Zo lezen we in het *Haarlems Dagblad* van 14 april 1899: "Santpoort. De 'Eerste Nederl. Handelsbijenstand' zal alhier een gebouw oprichten op het landgoed 'Thorn' aan den Velsersstraatweg". De naam Thorn bleef in zwang tot in de jaren vijftig van de vorige eeuw, toen langzaam maar zeker vrijwel alles wat aan de naam herinnerde: de bosgrond, gebouwen en zelfs agrarisch gebruik verdween door wegeaanleg, sportvelden en huizenbouw.

Mislukte poging tot vastlegging van de naam

Toch was de naam Thorn bijna voor eeuwig vastgelegd in het Santpoorts stratenpatroon. Toen de gemeenteraad van Velsen in zijn vergadering van 17 december 1929 moest beslissen hoe de straatnaamgeving moest veranderen na de aanleg van het nieuwe Rijksweggedeelte tussen het Noordzeekanaal en de gemeente Haarlem, legden burgemeester en wethouders

de gemeenteraad een besluit voor om het gedeelte van de oude Rijksweg (de toenmalige Rijksweg) in Santpoort per 1 januari 1930 'Hoofdstraat': te noemen. Het raadslid F.P. Vermeulen stelt dan voor om de naam Hoofdstraat in Thornweg te veranderen. Burgemeester en wethouders voelen daar niets voor. De Raad neemt het oorspronkelijk voorstel over, maar de voorzitter (de burgemeester) zegt toe met de wens van de heer Vermeulen "rekening te zullen houden als daar weer een nieuwe straat wordt aangelegd". Dit is er nooit van gekomen maar misschien is het tijd voor inlossing van deze belofte?

Het huidige Thorn: Toruń

Het huidige Thorn, de Poolse stad Toruń, draagt architectonisch nog steeds de sporen van het Pruisisch-Duits verleden. Na de inlijving bij Pruisen was de stad een belangrijke garnizoensstad geworden, des te belangrijker toen na de Frans-Duitse oorlog een deel van de aan Frankrijk opgelegde oorlogsschatting werd besteed aan kolossale vestingwerken; het Russisch deel van Polen lag immers niet veraf. Gelukkig bleef de geboortestad van Copernicus zowel in de Eerste als in de Tweede Wereldoorlog substantiële verwoestingen bespaard.

Afb. 10 Thorn of Toruń aan de rivier de Wisła (Duits: Weichsel), die van Kraków naar Gdańsk stroomt. Bron: Wikipedia.

Nog lang had trouwens een bebost stukje buiten de oude stadswallen bekend gestaan als *Hepners Ruh*. De Duitstalige minderheid slonk na de laatste oorlog tot minder dan duizend. In 1997 werd de gehele oude binnenstad door de UNESCO als werelderfgoed aangewezen. De

belangrijkste werkgever is de Copernicus-
universiteit. Sinds 1988 is er een actieve ste-

denband tussen Leiden en Toruń.

Bronnen en achtergrondliteratuur

Wout Arentzen: *Schliemann in Nederland: een leven vol verhalen*. Leiden: Sidestone Press, 2012.

F.L. Bastet: *Duizendjarig dolen. Wandelingen door de antieke wereld*. Amsterdam: Querido, 1983. Hieruit het hoofdstuk Schliemann in Amsterdam.

Digitale krantenbank Delpher

Familieadvertenties via onder meer verzameling Centraal Bureau voor Genealogie.

Genealogische gegevens onder meer via Wiewaswie, Stadsarchief Amsterdam, kerkboeken Riga enz.

Familie Hepner. Pagina op website van de *Stiftung Jankowo*.

Jan Morren: *Huis ten Bilt*. Ongepubliceerd document. 17 pp. A4. In verkorte vorm (met illustraties) gepubliceerd in

Jan Morren: *Kastelen en buitenplaatsen in Velsen*. Deel 2. Driehuis en Velsbroek. Velsen: Uitg. Ben Vermeer, 2004. Blz. 197 – 209.

Wikipedia, o.a. artikel Jacob Anton Tours

CBG Centraal Bureau Genealogie krantenknipsels

Over de auteur

Gerard J. Telkamp is historicus. Hij was van 1999 tot 2014 bestuurslid/vrijwilliger van de Stichting Stedenband

Leiden-Toruń. Over Santpoort publiceerde hij het artikel “Herberg, slagerij, elektra, pizzeria ... bedrijvigheid op

Hoofdstraat 186 in het dorp Santpoort”. In: *De Zandpoort*, Uitg. Stichting Santpoort, nr 32, nov 2018, blz. 25 – 35.